

ELÄMÄNMUUTOS JA SISÄISEN TARINAN RAKENTAMINEN

Vilma Hännisen tuore väitöskirja perustuu narratiivianalyysin perinteinä tunnettuun uudellaan sosiaalitieteelliseen suuntaukseen psykologiassa ja sosiaalipsykologiassa. Perinteen historialliset juuret ovat kirjallisuustieteellisessä, filosofisessa, antropologisessa ja sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa, jossa on pyritty ymmärtämään uudella tavalla tarinallisuuden merkitystä yksilön elämässä ja sosiaalisissa yhteyksissä. Narratiivianalyysin ja narratiivisuuden perusideoita on kehitelty vaihtelevin muodoin viime vuosina tiedotusopillisessa tutkimuksessa (Ridell), elämäkertatutkimuksessa (Vilkko), psykologiassa (Holma), politiikan tutkimuksessa (Hyvärinen), sosiologiassa (Aro) ja myös muiden sosiaalitieteiden alueella. Psykologisen ja sosiaalipsykologisen tutkimuksen osalta perinteen historialliset juuret voidaan liittää ennen muuta Theodore Sarbinin ja Kenneth J. Gergenin artikkeleihin 1980-luvulla.

Hännisen tutkimuksen perusidean voisi tiivistää siihen, että väitöskirjassa kehitellään ns. sisäisen tarinan käsitteen näkökulmasta uudenlaista ajattelutapaa merkityksen rakentumiseen elämässä. Hänninen kehittää tutkimuksessaan mallin, jonka yhtenä ääripäänä ovat sosiaaliset rakenteet, toisena sosiaalis-materiaalinen puoli (situaatio) ja kolmantena diskursiivinen puoli (sosiaalinen tarinavarasto). Tätä kuvaavassa

kaaviossa täsmennetään sisäisen kertomuksen, draaman, kulttuurin ja elämän suhteita uudella tavalla (s. 19–23). Erityisenä näkökulmana tutkimuksessa on elämänmuutosten tarkastelu. Niiden voidaan ymmärtää tuottavan tarpeen pohtia uudelleen yksilöllisen elämän perusteita tai ainakin muodostaa tarina siitä, mitä elämässä on tapahtunut. Rakenteellisesti työssä on kyse kaksiosaisesta artikkeliväitöskirjasta. Se perustuu toisaalta laajaan johdantoartikkeliin sisäisestä tarinasta, narratiivisesta lähestymistavasta, muutoksesta ja tarinoiden tehtävistä ja toisaalta erillisiin, joko yksin tai yhteistyössä muiden kirjoittajien kanssa laadittuihin artikkeleihin työttömyydestä, terveystutkimuksesta, kuntoutumisesta sekä addiktiivisesta käyttäytymisestä toipumiseen. Artikkelit ovat ilmestyneet 1990-luvun kuluessa, varhaisin vuonna 1991 ja viimeinen vuonna 1999.

Tutkimuksen sisällön kannalta keskeiseksi käsitteeksi nousee siis sisäisen tarinan käsite. Hänninen tarkoittaa sillä prosessia, ”jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia sekä situaationsa tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla” (s. 21). Hänninen määrittelee myöhemmin sisäisen tarinan eräässä mielessä ”hypoteettiseksi konstruktioksi, jonka avulla voidaan tehdä ymmärrettäväksi erilaisia elämän

ilmauksia” (s. 30). Määritelmä kiteyttää sisäisen tarinan olennaisia puolia ja viittaa siihen, että tarkastelu kiinnittyy yleisemmin ns. narratiivisen minäpsykologian perinteeseen (esim. McAdams ja Bruner) pyrkien kehittelemään sille uudenlaista näkökulmaa sisäisen ja ulkoisen maailman suhteesta. Voisi sanoa, että väitöskirjan keskeinen panos liittyy ennen muuta L. S. Vygotskin kulttuurihistoriallisen kehitysteorian näkökulmaan yksilöpsykologisesta kehityksestä. Hänninen mainitsee kirjansa alkupuolella narratiivisessa lähestymistavassa kehittyneitä monia perinteitä ja yleisiä ideoita, mutta suurin merkitys väitöskirjan sisällölle on nimenomaan Vygotskin ideoiden liittämisessä narratiivisen minäpsykologian yhteyteen. Tätä ei ole aiemmin tehty samalla tavalla. Asia tarkoittaa väitöskirjassa sitä, että kulttuurihistoriallisen psykologian kautta tehdään ymmärrettäväksi yksilö- ja kulttuurikehityksen tasolla kertomusten merkitystä.

Laajan johdannon mieli on lähinnä se, että siinä kuvataan ensinnäkin yleisellä tasolla tutkimusperinteen syntyä, perinteitä, filosofisia perusideoita ja narratiivisen tutkimuksen metodologisia kysymyksiä. Perinne on kuvauksen perusteella moniaineksinen: yhtä perinnettä ei ole olemassa, pikemminkin eräänlaisia pohdintoja siitä, mitä narratiivisuus tai tarinallisuus voisi tar-

koittaa ihmisen elämässä psyykkisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Toiseksi tarinallisuuden kehityksellinen näkökulma, sisäisen tarinan muodostumisen analyysi ja sen tehtävien tarkastelu täsmäntävät vielä Hännisen kehittämän mallin sisältöä. Kokonaisuudessaan tarkastelu tekee ymmärrettäväksi narratiivisen lähestymistavan luonnetta suuntauksena. Hänninen ei pyri luomaan väitöskirjassaan ortodoksista mallia siitä, mitä narratiivinen minäpsykologia on tai ei ole. Kyse on pikemminkin perinteeseen liittyvien näkökulmien sovittelusta sekä käsitteellisen palapelin tai tutkijan työkalupakin kokoamisesta käsitteiden ja ideamallien moninaisuudesta. Siis ymmärrettävän kertomuksen tuottamista siitä, mitä tarinallinen näkökulma tarkoittaa sosiaalitieteissä!

Jos pyrkii kiteyttämään Hännisen näkemystä, tarinallisuuden ja sisäisen tarinan merkitys liittyy olennaisesti siihen, miten me tuotamme itsellemme ymmärryksen elämästämme ja koemme oman olemassaolomme ihmisinä mielekkäänä. Näin on myös poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa kokemuksille ja tapahtumille tuotetaan mieli, jotta omassa elämässä voitaisiin kokea jatkuvuutta. Väitöskirjan laadullisten analyysien kohteena ovat negatiivisten elämänmuutosten kertomukset. Niillä voi ymmärtää tilanteita, joissa yksilöllisen elämän jatkuvuus on muodossa tai toisessa uhattuna, kuten työttömyyden, sairauden tai addiktioiden yhteydessä. Negatiivisten elämänmuutosten yhteydessä yksilö pyrkii muodossa tai toisessa kutomaan kulttuuristen tarinaresurssien ja oman elämäntilanteensa rajoissa merkityksellisen sisällön sille, mitä

elämässä on tapahtunut, millainen itse on ja miten tapahtuneeseen suhtautuu. Näin ollen narratiivisen lähestymistavan voisi ajatella soveltuvan tutkimuksellisenä orientaationa nimenomaan terveystutkimukseen ja yleisemminkin sosiaalitieteelliseen tutkimukseen, jossa tarkastellaan ajallisesti yksilön kehitystä ja hänen muuttumistaan.

Väitöskirjan toisen osan liiteartikkeleissa toistuu ideoita, jotka ovat lukijalle tuttuja jo johdanto-osasta. Artikkelit on laadittu erilaisia tarkoituksia varten, eikä niillä ole sen tähden selvää rakenteellista mallia keskenään tai yhteyttä toisiinsa. Artikkeleita edeltävässä johdanto-osassa Hänninen esittää metodisia linjauksia siitä, millaista aineistoa voidaan tarkastella narratiivisella lähestymistavalla ja millaisia eettisiä ongelmia erillisartikkeleissa raportoitujen tutkimusaineistojen käyttöön liittyy. Linja on aineistojen käytön suhteen varsin liberaali: tulokinnan mukaan sisäisen tarinan rekonstruktio on mahdollista jopa kyselyaineistosta, vaikka parhaiten siihen soveltuvat omaelämäkerralliset kirjoitukset, päiväkirjat ja narratiiviset tutkimushaastattelut. Tällä näkökulmalla, joka väitöskirjan sisällön kannalta vaikuttaa hiekan ikään kuin jälkikäteen annetulta tulkinnalta aineistojen käytöstä, perustellaan sitä, että aineistoina on ollut teemahaastatteluja, avokysymyksiä sisältäviä lomakkeita, elämäkertakipailun kertomuksia ja omaelämäkerrallisia kertomuksia. Mitään erityistä pohdintaa narratiivisen tutkimuksen omista menetelmällisistä näkökulmista Hänninen ei tee, vaikka niitäkin on lähestymistavassa esitetty.

Hännisen tutkimus antaa var-

masti paljon virikkeitä tarinallisuuteen perustuvaan tutkimukseen ja herättää kokonaisuutena innostusta aihepiiristä, joka on kuitenkin vielä varsin vähän tunnettu suuntaus psykologiassa, sosiaalipsykologiassa ja sosiologiassa. Väitöskirjan ensimmäisessä osassa tuodaan esille monia kiinnostavia avauksia siitä, miten ihmisen minuutta, minuuden tuottamista tai kulttuuria voidaan ymmärtää tarinallisesti näkökulmasta. Lukijana jäin kuitenkin kaipaamaan laajempaa pohdintaa metateoreettisista kysymyksistä ja lähestymistavan perusteista. Sisällöllisesti tiukempi ote olisi varmasti jäsentänyt narratiivisen lähestymistavan erilaisten suuntausten perusteita, ja kirjalla olisi enemmän käyttöä opetustarkoituksessa. Monet pohdinnat narratiivianalyysin ideoista sosiaalitieteissä uhkaavat kadottaa metsän puilta ja johdattelevat lukijan keskelle loppujen lopuksi hyvin erilaisia käsitteellisiä hahmotuksia, joita ei tuoda kuvauksessa esille. Samalla moni tärkeä kysymys jää pelkän maininnan tai ohimenevän toteamuksen varaan, eikä niinkään argumentoiduksi näkemykseksi (esim. yhteiskunnallinen ja kulttuurinen murros modernista postmoderniin, historialliset muutokset tai kulttuuritraditioiden merkitys kulttuurisina kehyksinä).

Artikkeliväitöskirjojen yleinen ongelma on yhtenäisyys, vaikka artikkelit olisikin tuotettu suhteellisen lyhyellä aikavälillä. Hännisen kirjassa yhtenäisyys säilyy normaalia paremmin. Vaikka liiteartikkelit on laadittu eri tarkoituksia varten, niissä on suhteellisen yhtenäinen ongelmanasettelu nimenomaan sisäisen tarinan, elämän ja muu-

toksen suhteesta jäsentävänä lähtökohtana. Itse jäin kaipaamaan silti enemmän pohdintaa menetelmällisistä valinnoista, aineistojen tulkinnasta ja tutkimusasetelmasta. Hännisen menetelmälliset valinnat ovat selaisenaan perusteltuja ja aineiston kuvaaminen on johdonmukaista, mutta kertomusten tyyppittely päämuotoihin sekä tiivistäminen tarkoittavat sisäisten kertomusten ainutlaatuisuuden katoamista, mikä on esim. fenomenologiselle tai hermeneuttiselle näkökulmalle ristiriitainen pyrkimys. Summa summarum:

tutkimus sisältää runsaasti aineistoa narratiivisen lähestymistavan ideoista, toimii virikkeenä lisätutkimukselle ja herättää pohdintoja siitä, mihin kaikkeen tarinallinen näkökulma soveltuu. Se antaa näin tärkeitä ajatusvälineitä ja koordinaatteja suunnistaa myöhäismodernin

kulttuurin tarinaviidakossa, joka täyttyy televisiossa, tietoverkoissa, iltapäivälehdissä, päivä- ja aikakauslehdissä yhä kiihtyvällä vauhdilla minäkertomuksista.

PEKKA KUUSELA

VILMA HÄNNINEN
SISÄINEN TARINA, ELÄMÄ JA MUUTOS
ACTA UNIVERSITATIS TAMPERENSIS 696
TAMPERE: TAMPEREEN YLIOPISTO, 1999
180 s.

KAHDEN KULTTUURIN KUILUSSA

Kirjan tulevaisuus ei näytä lainkaan hullummalta ainakaan suomalaisten pienkustantamoiden vireän toiminnan valossa. Jos suuret kirjatalot ovat laiminlyöneet laadukkaan mutta vähälevikkisen tiedekirjallisuuden julkaisemisen, ovat useat riippumattomat tahot, kuten Terra Cognita, olleet tätäkin ahkerampia. Poikkeuksellisesta työtahdistaan tunnetun Kimmo Pietiläisen luotsaama Terra Cognita on kunnostautunut erityisesti maailmankuulujen luonnontieteellisten klassikkojen suomennoksilla. Tässä arvioitava Charles Percy Snow'n (1905–1980) Kaksi kulttuuria on kuitenkin siinä mielessä poik-

keava valinta Pietiläisen lukuisten käännöstöiden joukossa, että teos lienee ainakin tänä päivänä tunnetumpi humanistien kuin luonnontieteilijöiden piirissä.

Kaksi kulttuuria on poikkeava kirja myös sisällöllisesti. Alun perin kyse oli Snow'n 7. toukuuta vuonna 1959 pitämästä Rede-luennosta, Cambridgen yliopiston maineikkaimmasta vuosittain järjestettävästä yleisötilaisuudesta. Vain harvoin mikään akateeminen esitelmä on herättänyt yhtä ilmiömäisen vastineiden tulvan ja vuosia kestäneen keskustelun kuin Snow'n poleeminen esitys. Poikkeuksellista myös on, että Snow'n luen-

to kattaa Pietiläisen suomentamasta laitoksesta vain neljänneksen. Toinen neljännes muodostuu Snow'n alkuperäisen esitelmän jälkeen kirjoittamasta vastineesta paikoin myrskyisäksi yltäneeseen kritiikkiin. Loput sivumäärästä jää Stefan Collinin ansiokkaan esipuheen varaan, mikä on varsin tarpeellinen muistutus siitä kontekstista ja ilmapiiiristä, josta Snow näkemyksensä ammensi ja jossa luennon jälkipyykki pestiin.

Periaatteessa Snow'n huomiota herättänyt teesi oli yksinkertainen. Kuten Snow jo eräässä vuonna 1956 ilmestyneessä New Statesman -lehden artikkelissaan esitti, on älymystön kenttä